

ARTA CA FENOMEN SOCIO-CULTURAL

ART AS SOCIAL-CULTURAL PHENOMENON

ELEONORA FLOREA¹,

doctor în arte, profesor universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 316.74:7

7.01

008

Pe fondalul multiplelor manifestări artistice contemporane conștientizăm, că faimoasele creații de artă, de la arhaicele desene parietale în peșterile preistorice până la capodoperele marilor pictori, sculptori și arhitecți ai tuturor timpurilor (ca Fidias și Praxiteles, Rafael și Michelangelo, Leonardo da Vinci și Caravaggio, Bernini și Bramante, Rubens și Rembrandt, Gaudi și Le Corbusier, Picasso și Brâncuși etc.), au constituit cultura spirituală milenară a societății umane.

Cuvinte-cheie: artă, societate, cultură, cultură spirituală, funcție socială

Against the background of the multiple contemporary artistic manifestations we realize that the famous artistic creations, from the first masterpieces of the prehistoric caves to the great painters, sculptors and architects of all time (like Phidias and Praxiteles, Raphael and Michelangelo, Leonardo da Vinci and Caravaggio, Bernini and Bramante, Rubens and Rembrandt, Picasso and Brâncuși etc.) constituted the millenary spiritual culture of the human society.

Keywords: art, society, culture, spiritual culture, social function

Introducere

La intrarea într-un nou mileniu, pe fondalul caleidoscopic al panoramei multiplelor manifestări artistice contemporane, nu putem să nu medităm asupra reperelor fundamentale prezente în cultura spirituală milenară a societății umane de-a lungul existenței sale: de la arhaicele desene parietale în peșterile

¹ Adresa de e-mail: eleonora.florea@mail.ru

preistorice până la faimoasele capodopere ale marilor pictori, sculptori și arhitecți ai tuturor timpurilor, precum au fost: Fidias și Praxiteles, Rafael și Michelangelo, Leonardo da Vinci și Caravaggio, Bernini și Bramante, Rubens și Rembrandt, Gaudi și Le Corbusier, Picasso și Brâncuși și mulți, mulți alții...

Urmărind geneza și desfășurarea procesului multimilenar de dezvoltare a creativității umane în domeniul artelor plastice, pornind de la răsăritul fenomenului artistic în adâncurile vremurilor și primele manifestări ale activității artistice în epoca preistorică până la începutul secolului al XXI-lea cu multitudinea stilistică a artelor plastice contemporane, conștientizăm, că patrimoniul artistic al civilizațiilor este conceput și interpretat în integritate cu procesul socio-cultural, prin interferența cu viața socială și celelalte forme ale culturii spirituale: morala, religia, ideologia, jurisprudența, știința, tehnica.

Arta ca formă specifică a culturii spirituale

Arta constituie una din multiplele forme ale culturii spirituale [1, 2, 3]. Încă marele pictor W. Kandinsky s-a referit acestei probleme în monografia sa *Spiritualul în artă* [4]. Analizând integrarea fenomenului artistic printre formele culturii spirituale, inițial este necesar să apreciem noțiunea **cultură**. Aceasta are origine latină, fiind întâlnită pentru prima dată în creațiile marilor gânditori ai antichității: Cicero (născut 3 ianuarie 106 î.Hr. – decedat 7 decembrie 43 î.Hr.) și Horațiu (născut 8 decembrie 65 î.Hr. – decedat 27 noiembrie 8 î.Hr.). Conținutul acestui cuvânt latin în originea sa este polisemantic, provenind de la verbul *colere*, ceea ce semnifică *a colecta, a cultiva, a prelucra, a educa, a dezvolta*. Cicero și Horațiu utilizează două aspecte ale noțiunii respective: *cultura agrorum* și *cultura animi* [5, p. 11].

În contextul lingvisticii contemporane noțiunea *cultură* are o circulație foarte largă, aceasta fiind integrată în cele mai diverse sfere ale activității umane (de exemplu: cultura fizică, cultura muzicală, cultura agricolă, cultura vorbirii, cultura comunicării, cultura arheologică, cultura biologică, cultura ecologică, cultura antreprenorială, cultura businessului și multe altele). Identificarea conceptului *cultură* a preocupat mulți cercetători, care au elaborat numeroase definiții ale noțiunii, constituindu-se domenii științifice distincte – *filosofia culturii, sociologia culturii, istoria culturii etc.* După cum relatează G. Socolov [5, p. 11], în lucrările de specialitate au fost înregistrate numeroase definiții ale noțiunii respective, acestea atingând cifra de 500. Definițiile elaborate pot fi axate în jurul a mai multe concepții:

1) *axiologică*: cultura prezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire în decursul dezvoltării ei istorice;

2) *sociologică*: cultura caracterizează nivelul de dezvoltare a societății, a capacităților creative ale omului, exprimate în valori materiale și spirituale;

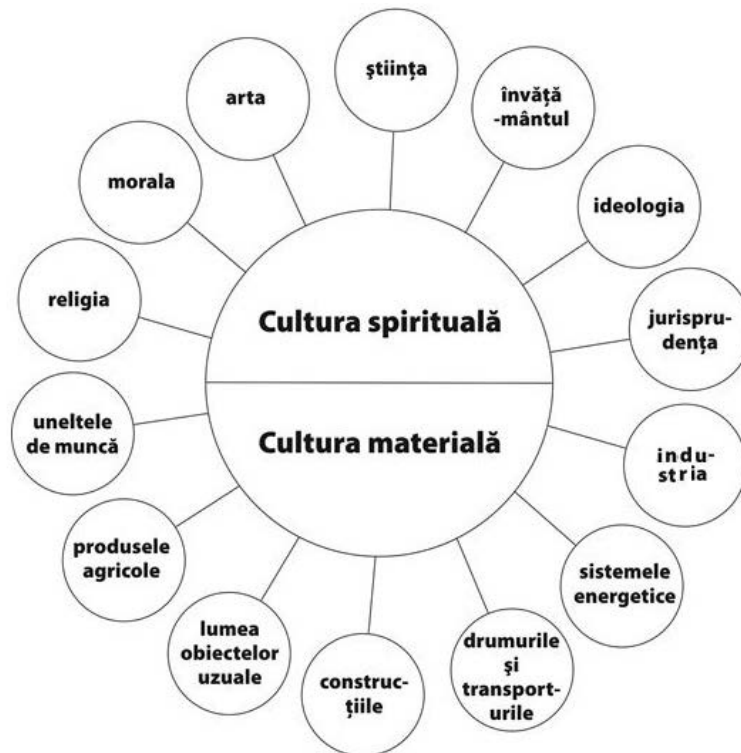
3) *antropologică*: cultura este o metodă universală de autorealizare și autoexprimare creativă a omului;

4) *semiotică*: cultura este o informație socială, acumulată și păstrată în societate prin intermediul diverselor sisteme semiotice; etc.

Conform concepției axiologice, valorile materiale reprezintă rezultatul procesului de producție și constituie *cultura materială*. Iar valorile spirituale, prezentând rezultatul activității umane spiritual-cognitive (știința), educative (învățământul), regulative (etica, jurisprudența), orientative (religia, ideologia), estetice (arta), constituie *cultura spirituală*. Valorile materiale și spirituale formează un sistem integrat: producerea valorilor materiale este imposibilă fără o activitate anticipată spirituală: valorile materiale sunt rezultatul materializării activității spirituale. În mod grafic morfologia fenomenului *cultură* poate fi reprezentată în modul următor (*Schema 1*):

Cele două aspecte ale fenomenului *cultură* (cultura spirituală și cea materială) sunt adiacente și interferente. Deseori activitatea spirituală are o orientare practică. De exemplu, știința contribuie la producerea bunurilor materiale. Iar activitatea artistică, în special arta plastică, este materializată, de obicei, prin intermediul mijloacelor artistice, utilizând anumite materiale (pânza, hârtia, vopselele, lemnul, marmura etc.). Astfel, arta (îndeosebi, cea plastică), prezentând una din formele specifice ale culturii spirituale, se manifestă, totodată, și ca o valoare materială.

Schema 1. Morfologia fenomenului cultură

Noțiunea **artă** (lat.: *ars, artis*) este polisemantică. Conținutul său inițial semnifică: îndemânare, pricepere, măiestrie, iscusință deosebită într-o activitate. Definiția ei științifică poate fi formulată în modul următor: *arta, ca una din formele culturii spirituale, a conștiinței sociale și a activității umane, prezintă o modalitate de valorificare practico-spirituală a lumii, are drept scop producerea unor valori estetice, îmbină reflectarea realității în imagini artistice cu procesul de creație după legile frumosului, utilizează mijloace de exprimare cu caracter specific* (arta plastică – culoarea și linia, literatura – cuvântul, muzica – sunetul, teatrul – mimica, dansul – gestul și mișcarea).

Arta în raport cu alte forme ale culturii spirituale

Arta, ca una din formele *culturii spirituale*, se află în strânsă legătură cu viața socială [6, 7] și cu alte forme ale culturii spirituale: politica, ideologia, religia, știința, morală, tehnica. Aspectul *extern* al interferenței respective se manifestă în influența orânduirii politice și sociale, în nivelul de dezvoltare a economiei, tehnicii, științei, sistemului bisericesc, normelor juridice, morale etc. asupra proceselor de funcționare și evoluție a artelor. Legăturile de aspect *intern* constau în capacitatea artei de a absorbi și a exprima idei și concepții politice, sociale, morale. Arta reproduce viața spirituală a societății în toată integritatea ei.

Raportul artă – știință. Arta, ca și știința, are o mare forță gnoseologică, este o puternică armă de cunoaștere a lumii obiective [8]. Dar, spre deosebire de știință, ea reproduce realitatea nu prin categorii logice, legi și formule, ci prin imagini artistice. Spre deosebire de știință, care reflectă doar aspectul general, obiectiv al fenomenelor și utilizează noțiuni abstracte, arta reflectă realitatea integral, în toată complexitatea și diversitatea ei.

Raportul artă – morală. Aceste două forme de conștiință socială au multe tangențe și același obiectiv: arta propagă înalta moralitate, arta îl înobilează pe om, fiind un puternic mijloc de cultivare a spiritelor umane.

Raportul artă – religie. Răsărind din adâncurile istoriei, arta și religia rămân apropiate pe parcursul mileniilor. Ambele au aceeași esență axiologică – atitudinea valorică față de realitate. Ambele sunt orientate spre aspectul emotiv al psihicului uman, ambele se manifestă în imagini simbolice. Și

arta, și religia au o acțiune spirituală purificatoare asupra omului. Multe generații de maeștri populari și artiști plastici au ridicat catedrale, au zugrăvit icoane, au pictat cărți bisericești.

Raportul artă – ideologie. Deoarece arta este o modalitate de transfigurare artistică a realității, ea este implicată nemijlocit în ambianța socială, se manifestă într-un anumit mediu social. În legătură cu faptul că artistul-creator, ca și orice persoană, este un produs social, opera artistică, direct sau indirect, reflectă concepțiile ideologice și politice ale autorului său. Mulți artiști-creatori au abordat în operele sale probleme social-politice de mare rezonanță, devenind o adevărată „oglină” a societății, reflectând sfera conflictelor de clasă, devenind „armă” în această luptă. Oamenii de artă au exprimat tendința spre valorile supreme ale existenței umane: dragostea și respectul față de om și universul trăirilor sale, față de țară, de trecutul și viitorul ei... [9].

Raportul artă – tehnică (gr. *tehne* – artă, măiestrie). Interferența acestor două forme de cultură spirituală se manifestă prin completarea lor reciprocă. Concomitent cu dezvoltarea tehnicii în unele genuri de artă (pictură, sculptură, arhitectură, mobilier, arte decorative, design, muzică, cinematografie, foto și altele) se perfecționează mijloacele tehnice, tehnologiile de confecționare etc. În legătură cu aceasta se dezvoltă și o nouă ramură a științei – estetica tehnică [10].

Funcțiile sociale ale fenomenului artistic

Apărută încă în epoca preistorică, în perioada paleoliticului superior, în strânsă legătură cu activitatea practico-utilitară, arta se caracteriza prin *sincretism*: desenele murale, figurinele zoomorfe, dansurile rituale care aveau, în primul rând, o destinație magică, prezentând o încercare a omului de a facilita procesul de muncă, de a îmbunătăți condițiile și modul de viață. Pe parcursul evoluției sale istorice arta s-a dezvoltat ca un fenomen social complex și multifuncțional. Odată cu scurgerea timpului arta se eliberează treptat de atașarea către procesul practico-utilitar, funcția lui utilitară se diminuează, iar funcția estetică se dezvoltă, se amplifică și devine primordială. Printre **funcțiile sociale** identificăm următoarele:

1. *Umanizatoare*. Menirea socială primordială a artei este modelarea personalității umane, dezvoltarea individului uman, înălțarea tuturor valențelor morale la nivel superior.

2. *Socializatoare*. Artă este un mijloc puternic de formare social-dirijată a individului, integrându-l în societate, sporind destinația comunicativă a artei.

3. *Gnoseologică* (cognitivă). Artă este apreciată deseori ca un „manual al vieții”, pe care fiecare poate să-l cunoască, să-l „studieze”. Fiecare poate să absoarbă din înțelepciunea seculară, să cunoască trecutul, prezentul. Artă are capacitatea de a prognoza viitorul. Artă îl ajută pe om să cunoască sensul vieții, să se cunoască pe sine însăși.

4. *Axiologică* (orientativă). Artă îl ajută pe om să însușească anumite criterii valorice de apreciere a relațiilor interumane, să-și elaboreze principiile de viață.

5. *Recreativă*. Artă are o acțiune recreatoare asupra omului, influențând „curativ” asupra psihicul său.

6. *Hedonistică*. Artă este un izvor de delectare, desfătare, plăcere.

7. *Catarsică*. Artă produce asupra omului un efect de purificare spirituală.

Concomitent cu evoluarea funcțiilor sociale ale fenomenului artistic, se dispersează și se definitivează principalele genuri ale activității artistice: artă plastică, muzica, dansul, literatura, teatrul etc. Fiecare dintre ele se manifestă prin mijloace estetice distincte și limbaj artistic specific: pictura – prin culoare, grafica – prin linie, sculptura – prin volum; literatura – prin cuvânt, muzica – prin sunet, dansul – prin mișcare, teatrul – prin mimică etc.).

Morfologia fenomenului artistic

În rezultatul proceselor de depășire a *sincretismului* arhaic și diversificare a formelor de activitate artistică se realizează constituirea sistemului de genuri artistice, acesta devenind una din principalele

probleme, care a preocupat marii gânditori ai antichității, rămânând actuală pentru multe generații de cercetători ai civilizațiilor ulterioare. Numeroasele clasificări, analizate în monografia *Morfologia artelor* [11] a cunoscutului filosof și estetician rus M. Cagan, rezidă pe diverse principii de sistematizare. Dintre criteriile aplicate, în opinia noastră, fundamentale pot fi considerate următoarele:

1. Criteriul ontologic, specificat prin „modul de existență” a genurilor de artă: în dependență de faptul dacă ele se manifestă în desfășurare succesivă sau au o prezentare statică, au o expresie în timp sau în spațiu. Conform acestui criteriu, artele se grupează în 3 categorii:

a) arte temporale (muzica, poezia, diverse genuri literare);

b) arte spațiale (pictura, sculptura, grafica);

c) arte temporar-spațiale (dansul, teatrul, baletul).

2. Criteriul semiotic, generat din facultățile *comunicative* ale limbajului artistic. După acest criteriu, genurile artistice pot fi sistematizate în două grupe:

a) arte reprezentative (limbajul artistic *reproduce* realitatea în imaginile asociate acestei realități: pictura, grafica, sculptura, literatura, teatrul);

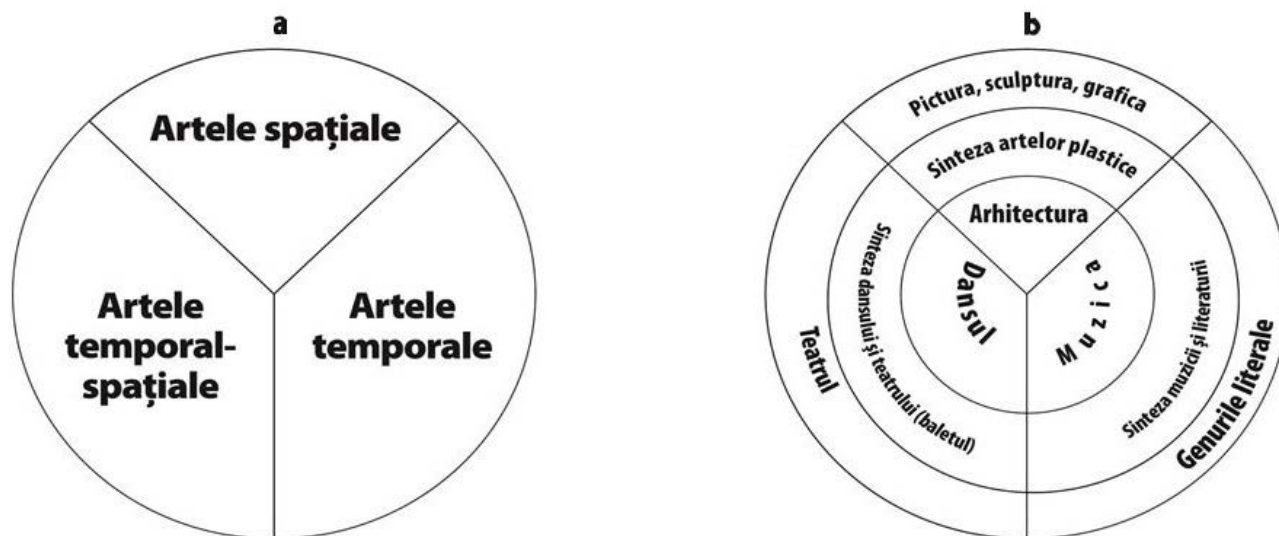
b) arte nerepresentative (limbajul artistic *nu reproduce* realitatea: muzica, dansul, arhitectura, arta decorativă etc.).

În *Schema 2* (prezentată mai jos) – Morfologia fenomenului artă – se modelează morfologia fenomenului artistic conform ambelor criterii de clasificare: cel ontologic și cel semiotic, acestea două fiind asociate organic într-un *sistem morfologic*:

Schema 2 (a, b). Morfologia fenomenului artă:

a) după criteriul ontologic

b) după criteriul semiotic

În fiecare din cele trei grupuri de genuri (*Schema 2a*) există atât genuri *reprezentative* (*Schema 2b*, segmentul exterior: pictura, sculptura, grafica, teatrul, genurile literare) cât și genuri *nerepresentative* (*Schema 2b*, segmentul interior: dansul, muzica, arhitectura). Concomitent, există genuri cu trăsături semiotice mixte, interferente (*Schema 2b*, segmentul intermediar).

Concluzii

Pe parcursul evoluției sale istorice arta s-a dezvoltat ca un fenomen complex și multifuncțional. Infiltrată într-un cadru socio-cultural, arta se manifestă ca o formă distinctă a culturii spirituale, interacționând cu celelalte forme ale acesteia. Artă se manifestă printr-un sistem complex și multiplu de funcții sociale. În același timp, ea reprezintă un fenomen eterogen, dispersat, într-un sistem de genuri diferite după indiciile ontologice și caracteristicile semiotice.

Referințe bibliografice

1. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 2010.
2. RUSU, L. Logica frumosului. În: *Rusu, L. Opere*. Vol. 3. București: Editura Academiei Române, 2011.
3. СИЛЬВЕСТРОВ, В. *Философское обоснование теории и истории культуры*. М: ВЗПИ, 1990.
4. KANDINSKY, W. *Spiritualul în artă*. Trad. A.Pavel. București: Meridiane, 1994.
5. *Istoria și filosofia culturii*. Coord. G. Socolov. Chișinău: USM, 1998.
6. CRUCERU, D. *Funcția socială a artei*. București: Minerva, 1981.
7. PREDA-SÂNC, M. *Intervenția de arta în spațiul public/Interacțiunea concept – tehnică – tehnologie și material*. București: UNARTE, 2008.
8. ГУЛЫГА, А. *Искусство в век науки*. М.: Наука, 1978.
9. BULAT, V. *Artă și ideologie*. Chișinău: Cartier, 2000.
10. ИЛЬИНА, Т. *Изобразительное искусство: от техники к образу*. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2010.
11. КАГАН, М. *Морфология искусства*. Ленинград: Искусство, 1972.